

ADALÉKOK A KIENGESZTELŐDÉS MÓDSZERTANÁHOZ

A könyvtárak évenként megrendezik a Megbocsátás hetét, amikor zokszó és büntetés nélkül veszik vissza a „tékozló olvasóktól” az elkóborolt könyveket. Játsszom azzal a gondolattal, hogyan, milyen feltételekkel, milyen módszerekkel és persze milyen sikerrel rendezhetnénk meg mi, keresztények a megbocsátás, netán a kiengesztelődés hetét. Ebben az előadásban¹ nemcsak mint vallásszociológus, hanem ezen kívül még mint a mindenféle dialógust szorgalmazó, és művelő Magyar Pax Romana soros vezetőinek egyike, valamint az Ordo Jocularum Dei tagja e szerepeimből fogant adalékokkal szeretnék hozzájárulni a kiengesztelődés módszertanához.

„Ön szerint mit tehetünk azért, hogy harmóniában élhessünk egymással az egyéni élet mikroszintjén és társadalmi méretekben? Milyen belső magatartást, szemléletet kíván ez tőlünk? Milyen segítséget adhat ehhez az ellenségszeretet krisztusi parancsa?”, kérdezte a Vigilia elsősorban prominens katolikus, és még néhány protestáns és zsidó értelmiségiektől 2007. karácsonyán (Béke, 2007:3). A válaszok túlnyomó többsége szép, ünnepi, kegyes, emelkedett, vagy éppen csillagszórós hangulatú volt, de eléggé kevés olyan választ akadt, amelyek a népbetegségként észlelhető kiengesztelhetlenség orvoslására törekedve a kegyes közhelyeken kívül a történelmi-szociológiai „itt és most” figyelembe vételével konkrét feladatokat és módszereket is említene. Csak néhányan akadnak, akik érzékeltetik helyzet súlyosságát. Rónay László eléggé körülményesen és óvatosan fogalmaz „az önzetlenségre, szolidaritásra alapozott életet sokan az élhetetlenséggel azonosítják, abban a balga hitben, hogy az élet harc. Ebbe a csapdába a magukat kereszténynek definiáló pártok is beleesnek”. Aszalós János jóval világosabban és keményebben a magukat keresztényeknek vallók cinikus, pökhendi, gyanúsítgató, rágalmazó és olykor leplezetlenül gyűlölködő megnyilatkozásairól szól, azzal fejezve be, hogy „még a katolikus sajtóban megjelenő egy-egy mondat olvastán is meg kell fognom a széket magam alatt, hogy le ne szédüljek róla” (Béke, 2007:4). Pomogáts Bélát „elszomorítja”, hogy „egyházi személyiségek és intézmények időnként Kapisztrán Szent Jánosnak gondolják magukat, abban a hitben, hogy kötelességük keresztesháborúban elűzni a pogányt” (Béke, 2007:32).² Esterházy Péter ismét kegyetlenül pontos (és ezért igazságos) diagnózist ad: „Heves békétlenségben él országunk. Ez – többek közt – a diktatúra következménye. És – szerintem – az oka: annak az erőnek a hiánya, hogy elfogadjuk magunkat és történetünket.” Úgy véli, hogy a provincialitás ellentéte az lenne, hogy tudjuk, hol élünk, mi a helyünk, helyzetünk, továbbá, hogy a „nem-tudásból nőtt félelemből születnek az összeesküvés-elméletek, öncsalások, ellenségképek.” (Béke, 2007:12)

¹ A Bárdos-Féltoronyi Miklós által szervezett konferencián (2008. november 7-8, Wesley János lelkészképző Főiskola) elhangzott előadás szövege

² Megemlíthette volna, Cs. Szabó Lászlót idézve, hogy Kapisztrán „hatásos tettei közé rovandó keresztes hadviselése előtt a máglyagyújtás. (...) a ferences vándorprédikátor fél Európán keresztül felkorbácsolta a népharagot huszita eretnekek és az istengyilkos zsidók ellen. Megvolt a számonkérés fogatja, pogrom fakadt körülötte.” (Cs. Szabó 2008, 164)

Üdítő kivételként kell megemlítenem *Báthori Csaba* költő fájdalmasan őszinte válaszát, aki bevallja: „mióta a keresztény közösség tagja vagyok, senki sem magyarázta meg nekem az ellenszerezet módját, értelmét, konkrét parancsát. Kit szeretek? Senkit. Keserűség, botránkozás, kín a szívemben, és nem találok ellenszert. Elkallódtam magamban.” (Béke, 2007:6) Mindössze fél tucatnyian kínálnak egyértelmű irányelveket és módszereket: *Bogárdi Szabó István* református püspök szerint vissza kell adni a dolgok nevét, vissza kell nyerni a nevek értelmét. Szerinte a bocsánat és kiengesztelődés feltétele az, hogy „készek és képesek vagyunk nevén nevezni mindazt, akik és amik vagyunk. Mindig megbocsátunk, csak azt kell tudni, kinek és mit” (Béke, 2007:9). *Jász Attila* költő szerint békévé oldani elsősorban önmagunkat kell (Béke, 2007:21). *Máté-Tóth András* teológus és vallástudós szerint a „legyen békesség köztünk mindenkor” közössége – Gerhard Lohfink szavaival – „kontraszt közösség” kell legyen, mely alternatívája kellene legyen békétlenségtől és viszályoktól terhes mai társadalmunknak (Béke, 2007:31).

A kiengesztelődés jelentés-mezeje igen széles és igen tarka. A héber „*tikkum olam*” meggyógyítást, helyreállítást, átalakítást, transzformálást, a *salom* teljességet, harmóniát, integritást is jelent, a görög *katallage*³, *akatallasso*⁴ és *diallasso*⁵ jelentéseiben az is benne van, hogy ellentétes erőket hozunk, letörjük a falakat, megváltoztatjuk egy kapcsolat jellegét, a latin *concilium* pedig egy szándékos folyamat, amelyben a konfliktusban álló felek találkoznak, és kidolgozzák közös álláspontjukat (Dániel, 2007). Jól érzékeltetik a körkérdésre kérdésekkel válaszoló *Villányi László* költő (Béke, 2007) dilemmái is (ilyenek mint „Vétek-e, ha nem tudsz azonnal megbocsátani?”, „Van-e kiszabott ideje a megbocsátásnak?”, „Hová lesznek a ki nem mondott bocsánatkérő szavak?”, „Helyettesítheted-e mással a bocsánatkérés szavait?”), hogy a kiengesztelődés hihetetlenül összetett jelenség, hiszen a vallási és teológiai mellett történelmi, politikai, jogi, lélektani, szociológiai, etikai, kommunikációelméleti, hermeneutikai, kultúrantropológiai dimenziói is vannak.

Kérdés, lehet-e egyáltalán, igazából, teljességgel kiengesztelődni? És ha igen, lehet-e „szakszerűtlenül”, csupán szívből, „ész nélkül”, netán éppen „technikai” formában, de őszintétlenül és érdekvezérelten kiengesztelődni, vagy pedig a nevén nevezéshez szorosan hozzátartozik az igazság, vagyis, a kiengesztelődő felek a történeti-szociológiai-lélektani viszonylatrendszerének feltárása és a szakszerű krízisintervenció? Ez esetben az alany, akiknek meg kellene bocsátani, mi vagyunk, ilyen-olyan keresztények: katolikusok és protestánsok, klerikusok és laikusok, átlagosok és prominensek, fiatalok és idősek, üldözöttek és különösebb kárt nem szenvedők. És azok, akiknek meg lehetne, meg kellene bocsátanunk, lehetnek ávósok, kommunisták, besúgók, kollaboránsok, békepapok, az egyházi és világi nomenklátúra emberei, ateisták, szekta-tagok, ilyen-olyan pártok tagjai, ilyen-olyan nézetűnek és életűek, vagyis mindazok megbántottak minket, vagy akiktől úgy véljük, hogy megbántottak minket.

Beállítódások

Laikus és klerikus értelmiségiek körében vizsgálódva több tucatnyi attitűddel találkoztam.

³ Rm 5.10-11., Kor5,18-20.

⁴ Ef 2,16.

⁵ Mt 5,23-24.

Senki sem mondta, vagy legalább is nem merte mondani, hogy nem lehet, nem szabad megbocsátani és/vagy kiengesztelődni, de ilyen attitűdre utaló, az egyenes válasz elől kitérő válaszokkal már találkoztam. Az egyik szerint⁶ nem tartozik ránk a kívülállók feletti bírászkodás, hanem Istenre, a másik szerint, „ha az egyházra sem hallgat, vedd úgy, mintha pogány volna, vagy vámos”⁷. Határesetnek tekinthető azoknak a magatartása, akik azt hangoztatják, hogy ők mint minden embert, őket is szeretik, sőt imádkoznak is értük, de csak akkor állnak szóba, akkor fognak kezét velük, akkor ülnek le velük egy asztal mellé, akkor hallgatják meg őket, ha a „bűnösök” visszavonulnak a közéletből. A többség könnyebb vagy nehezebb feltételeket szab. Szerintük csak akkor lehet megbocsátásról és/vagy kiengesztelődésről szó,

- a) ha a bűnös előbb bevallja és megbánja bűneit;
- b) ha a bocsánatkéréssel ön maga felett ítélkezik;
- c) ha előbb ő is szenved egy kicsit, mint mi szenvedtünk tőle sokat⁸;
- d) ha ő kezdeményezi, mert ha mi tesszük, az részünkről a gyengeség jele lenne;
- e) ha előbb szakyszerű elemzéssel tisztázódik, hogy ki, mikor, milyen bűnöket követett el,
- f) ha előbb vezekel, és amennyiben lehetséges, jóváteszi bűnét;
- d) ha bizonyítja, hogy átérezte szenvedésünket.

Többen hasonlóképpen gondolkodnak, mint Hamvas Béla, aki szerint az Evangélium az élő emberrel való kiengesztelődést tanítja, de az ellenségnek, a létrontásnak soha egy arasznyit sem engedett, és azt törvénytelennek tartotta (Hamvas, 1991:231).⁹ A létrontással szemben Hamvas szerint a szerinte történeti és társadalmi eredetű, dogmatikával és papi szervezettel és szertartásokkal terhes vallással sem lehet közösséget vállalni, csakis az általa Egyháznak nevezett szentek közösségével¹⁰. A dialektikus megszólítással szemben (amikor zárt rendszerek beszélnek egymással) az egzisztenciális megszólítást állítja, „amikor emberrel állok szemben. Kinyílunk és egymást megérintjük. Fedetlenek vagyunk és egymás szavával egymást átvilágítjuk. Együtt vagyunk. Az evangélium az embert egzisztenciájában szólítja meg. Az egzisztenciális megszólításra felébred a gyermek, az ember eredeti lény. Az emberrel ki kell engesztelődni, a megbocsátás és a megbékülés kötelező, de a létrontást nem lehet megbocsátani, mert az apparátus az embert elpusztítja, azzal szemben a kiengesztelhetetlen ellenállást fenn kell tartani” (Hamvas, 1991:231). Nyilvánvaló igazságai elismerésével joggal kérdezhetjük Hamvast, hogy vajon ki lehet-e szakítani az egzisztenciát történelmi, társadalmi és kulturális kontextusából, világa mindent és mindenkit átható, bepíszkító „eredendő bűnéből”, bűnös struktúráiból, le lehet-e választani a kiengesztelendőt a különböző apparátusokban betöltött szerepeiről? Erősebben fogalmazva: lehet-e a másik félre a szellemi kaszt magasából le nézve (és lenézve) kiengesztelődni?

A megbocsátást és/vagy a kiengesztelődést feltételhez kötők attitűdjében rendre kimutatható az önbecsülés, az önismeret, az önmaguk elfogadásának és értékelésének ilyen-olyan

⁶ Az 1Kor 5,12-13. szellemében.

⁷ Mt 18,17.

⁸ Ezt a KDNP egyik prominensétől hallottam 1990-ben.

⁹ Hamvas szerint a baj oka éppen az ellenséggel való kiengesztelődés, ami nem más mint az apparátus, az egyetemes létrontásrendszer, mely a Nagyinkvizitor korszakban, a vallásos és politikai hatalom idején még emberi iniciatívára történt, ma már az emberi lét minden területén megjelenő hivatalok (a bankok, a pártok, a tudomány, a hadsereg) révén (Hamvas, 1991:231).

¹⁰ A szellemi kaszt a dikrizisz pneumatón (a szellem megkülönböztetése) képességét Európában már a második században éppen azért veszítette el, mert a klérus magába fogadta a hatalom erőit.

hiányosságai, valamint az irigység („akkor sem kaphatom meg azt, amit az ellenem vétő megkapott, ha mindenáron jóvá akarja tenni velem szemben elkövetett vétkét”). Eléggé gyakran előfordul még az önhittség és felsőbbrendűség érzése, a bizonytalan és bonyolult helyzetek elviseléséhez szükséges készségek gyengesége, valamint az „uralkodó szolgálat” attitűdje.

Eléggé sokan a „minél előbb elfelejteni”, az „essünk túl rajta minél előbb” jegyében, látszólag nagylelkűnek, de inkább nagyvonalúnak tűnő beállítódással viszonyulnak a kérdéshez, a – *Nyíri Tamás* szavaival – „magánzás démona” (Nyíri, 2004) által sugallt „ne bonyolódjunk bele túlságosan semmibe”, „törődjünk a magunk dolgával” jegyében.

Akadtak szép számmal mindenkinek, mindent, mindenkor feltétel nélkül megbocsátók, akik a következőképpen érveltek:

- a) mert én is bűnös vagyok;
- b) mert sokszor és sokan nekem is megbocsátottak;
- c) mert ilyenkor jól érzem magam;
- d) mert a jézusi példa erre buzdít;
- e) mert a megszólítottság megbocsátásra és kiengesztelődésre kötelez.

A legutóbbi természetesen legalább annyira lehet evangéliumi attitűd, mint Az előbbie; és emögött is lehet szimmetria, de önfelmentő megelőlegezés is.

Elméletek, stratégiák, forgatókönyvek

Nem csupán beállítódásokat, hanem a megbocsátással és kiengesztelődéssel kapcsolatos elméleteket, stratégiákat és forgatókönyveket is gyűjtöttem keresztény berkekben. Ezek több szempontból, is két-két kategóriába sorolhatók:

A) Valódi megbocsátás és kiengesztelődés, szemben azzal, amit egyesek annak tartanak. Nagy Sarolta szerint a jézusi szeretet jegyében nem megbocsátás a felejtés, a bagatellizálás (vagyis az olyanfajta megértés, hogy "emellett azért sok jót is tett", "szerencsére nem sokat tudott ártani") a közömbösség, az igazsággal szembeni elvakultság, a harag elfojtása (Nagy, 2008), de nem tekintem annak sem az okos kompromisszumot, sem a fair playt, sem az alkut, sem az emberi játszmát.

B) A kiengesztelődéssel együtt járó és az anélküli megbocsátás. A kiengesztelődés folyamatában a megbocsátás csak az első lépcső, és sokan itt meg is állnak, hiszen ez még nem követel semmiféle elköteleződést az elkövetővel szemben, ezzel szemben a kiengesztelődés a legtöbb esetben hosszú, bonyolult, sok tenni- és tanulnivalóval járó folyamat. Akik nem tudják elképzelni a megbocsátást kiengesztelődés nélkül, azzal érvelnek, hogy a megbocsátás által a másik életének része maradok, hogy nem mondok le róla¹¹ (Nagy, 2008).

¹¹ Így maradt a Magyar Pax Romana Zsinati Klubja életének része az Állami Egyházügyi Hivatal egyik egykori alelnöke, aki egy alkalommal megjelent a Klub egyébként mindig nyilvános összejövételeinek egyikén, ott kinyilvánította, hogy nagyon tiszteli XXIII. János pápát, s megkérdezte jöhet-e máskor is. Igenlő válaszukkal, Hamvas szavaival kinyíltunk egymás iránt, és megérintettük egymást. Súlyos betegségéig járt a Klubba, sőt ő jelent meg mindig először, és segített berendezni a termet.

C) Kétoldalú és egyoldalú megbocsátás¹². Mindkét álláspont használ szentírási érveket. Az aszimmetrikus megbocsátást is elfogadják a Miatyánkra, a szimmetrikus megbocsátást szorgalmazók az „egymás terhét hordozzátok”-ra¹³ és a bűnbocsánat közösségére hivatkoznak (Nagy, 2008). Az egyoldalú megbocsátás, érvelnek hívei, felhívás, kihívás, biztatás, előleg lehet az ellenünk vétők, és példa a feltételt szabók számára. Az egyoldalú megbocsátás nem a viszony aszimmetriájára utal, mert ez mindig fennáll, még a kétoldalúság esetén is, hiszen a két fél mindig különbözik valamelyest.

D) A valódi megbocsátás és kiengesztelődés bármelyik típusa lehet „professzionális” (szakszerű) és „laikus”, és természetesen ezek kombinációi is. Elsőre hajlamosak lennék azt mondani, hogy a szakszerűség a politikai megbékélés elengedhetetlen feltétele, ám *J. Favazza* arra hívja föl a figyelmet, hogy a kiengesztelődés teológiai fogalom-kontextusa átlépett – elsőnek *H. Arendt* jóvoltából (Arendt, 1959) – a politikai világába, *D.W. Shriver* pedig arra hívja föl ma figyelmet, hogy a megbocsátás politikai kontextusban is magában foglalja az erkölcsi igazságot, türelmet, empátiát és az elkötelezettséget egy megsérült emberi kapcsolat helyrehozásában (Shriver, 1995). Az emlékezet és kiengesztelődés, valamint az egyház és a múlt bűnei viszonyával foglalkozón Nemzetközi Teológiai bizottság is azt hangsúlyozza, hogy a történelmi értékelés és a teológiai értékelés között bonyolult, szükségszerű és meghatározott kapcsolat van (Emlékezet, 2002). Másfelől természetesen a keresztény ember megbocsátásában és kiengesztelődésében is fontos, „hatékonyt növelő” szerepet játszhat az önismeret, az ember- és társadalomismeret.

E) Vannak, akik a „szívvel vagy ésszel” kettősségében gondolkodnak, akik nehezen tudják elkerülni az „okos enged” és a „szívem szeret” csapdáját. Az észelvű kiengesztelődés egyik válfaja afféle emberi játszmának tekinti a megbocsátást, melyből nyereséggel vagy győzelemmel lehet kikerülni, és így végül megerősödhetnek nagylelkűségemben, jóságomban, emberi nagyságomban.

F) Vannak, akik egy gubanc kibogozásának és akik a gordiuszi csomó elvágásának gondolják a megbékélést és kiengesztelődést. Vannak, akik inkább ésszel, és vannak, akik empátiával is bogoznak. és vannak akik belefáradnak a bogozásban, és időnek előtte elvágják a bogot, s vele együtt a megbékélés esélyét is.

Sokan egyetértenek abban, én is így látom, hogy a stratégia nem lehet más egy keresztény ember számára, mint a megbocsátás és kiengesztelődés, mindazokkal, akik feleink, akik feleletet és felelősséget provokálnak ki belőlünk (bocsánatkérés és megbocsátás formájában) pusztán azzal, hogy kapcsolatba kerültünk velük. A megbocsátás és a kiengesztelődés kontextusa valamiképpen mindig szélesebb, közösségi kontextus, ugyanis az egyén vétké minden esetben valamiképpen a közösségé is, az egyén és a közösség erőtlensége egymásra hat (Nagy, 2008). Azért szorgalmazza *Favazza*, hogy fedezzük fel újra az ősegyház bűnbánati gyakorlatát, amelyben a közösség aktív szerepet játszott (Favazza, 2002). Kutatásaimban azt tapasztaltam, hogy a beépített és a pályamódosító papok egyaránt magányosak voltak, vagyis a beépítés és a pályamódosítás előidézői, okozói között csaknem mindig a magányosság és a magára hagyottság is szerepelt. A szemináriumban – mondhatnám bűnös felelőtlenséggel – nem csak a cölebsz, hanem a magányos életre sem voltak megfelelőképpen felkészítve (Kamarás, 1992). A stratégia etikai alapja a szenttamási erénytan igazságosság-elve (megadni

¹² Ez esetben csupán a megbocsátásról szöveg, mert csak ez lehet egyoldalú, a megbékélés és kiengesztelődés értelemszerűen nem.

¹³ Gal 6.2

a másiknak, ami jár: esetünkben a megbocsátás¹⁴) mellett a lévinasi felelősségetika: kiengesztelődő válasz a minket megszólító Másik „bocsáss meg”-jére, még akkor is, ha ezeket a szavakat a Másik nem tudja, meri, akarja kimondani.

Módszerek

Mivel a Másik egyedi, mivel a köztünk lévő viszony sosem szimmetrikus, mivel a „megbocsátás” és a „kiengesztelődés” értelmezései sosem azonosak, az eddig legjobban beváló elveket és módszereket sem lehet magabiztosan alkalmazni. Csupán egyetlen szempontból vagyunk egymáshoz viszonyítva teljesen szimmetrikus helyzetben: Isten felől nézve egyformán bűnösök. Boldog ember az, figyelmezte Scharle Péter¹⁵ aki ebbe bele tud törődni, máris bejutott Isten országába (legalább fél lábbal).

Jól lehet alkalmazni a pedagógia, szociológia, szociálpszichológia, lélektan konfliktusmegoldó és krízisintervenciós eljárásait és tapasztalatait, de nem lehet megspórolni az önvizsgálatot és az önmagukkal való megbékélést. A kérdés egyik legtapasztaltabb szakértője R. D. Enright, aki mikro szinten (párkapcsolat-gyógyításban) és makro szinten (nemzetek békéltetésében) is komoly eredményekkel dicsekedhet, megbocsátásra való készség és elköteleződés, valamint a sértő megértése mellett ugyanolyan fontosnak tartja a sértett fél pszichológiai védekezésével (tagadás, elfojtás, harag) való szembesülést, a sértett jogos indulatainak napvilágra hozásának bátorságát (a sértés melengetése helyett), a sértett szégyenének tudatosítása, a sértés kognitív ismétlésének (újrajátszásának) tudatosítását.

A kiengesztelődés hosszú, talán sosem befejeződő folyamat. Valóban az, hiszen korlátait nem lehet teljesen eltávolítani, és a felek sosem érik el kiteljesedésüket (Favazza, 2002). Ha nem is racionalizálható játszma, nem is célszerű befektetés, a megbékélés és kiengesztelődés sokféle áldással járhat, figyelmeztet Enright, egyebek mellett mindkét fél személyiségének gazdagodásával. A sértett fél nem csak sértés szenved, hanem hajlamos arra, hogy az őt elnyomóval, az őt sértővel hasonuljon, ezért a megbocsátás és megtérés az áldozat szívében is változást hozhat, megszabadíthatja őt a sértő értékrendjétől (Enright, North, 1998).

Nem lehet mindenki a megbocsátás és kiengesztelődés professzionistája. Számolni lehet bizonyos munkamegosztással: vannak (például történészek, szociológusok), akik elkészítik a múltbeli sérelmek térképét¹⁶, a jelenbeli sérelmek kataszterét és természetrajzát. Revelatív lehet sokak számára, és motiválhatja a megbékélést világunk, társadalmunk, kereszténységünk, egyházunk sokszínűségének felfedezése. Kopp Mária és Skrabski Árpád László fájdalmasan megosztott társadalmunk gyógyításának egyik módját éppen abban a liberális nacionalizmusban látja, melynek lényegi vonását az azonosságtudat sokszínűségének értékelésében jelöli meg (Béke, 2007:25).¹⁷ A munkamegosztásban vannak, akik tanácsot adhatnak a bocsánatkérésre és bocsánatra elszánt feleknek. Vannak „laikusok”, akik szakirodalom olvasására is vállalkoznak, vannak, akik csupán eszükre vagy szívükre, vagy mindkettőre hagyatkoznak. Az okosság erényének szenttamási művelése ebben a tekintetben is együtt kell járjon a realitások tudomásul vételével, beleértve okosságunk végességének

¹⁴ Az emberi méltatlanságot felülíró emberi méltóság és istenképmátság alapján.

¹⁵ Írásom kéziratához fűzött megjegyzései között.

¹⁶ Újra kell írni a történelemkönyveket, beleértve az egyháztörténetet is, hangoztatja Nemeshegyi Péter (Nemeshegyi, 2008)

¹⁷ „De csak akkor”, fűzik hozzá, „ha mindenkinek legféltettebb kincse a nemzeti közös örökség. Vissza kell nyernünk az egészséges, sokszínű nemzettudatot.”

tudomásul vételét, és korlátolt okoskodásaink leleplezését. „Van a naivitásnak egy végletes, ugyanakkor hiteles formája: észre sem venni a rosszat, mint önálló létezőt. Csak úgy, mint hiányt, betegséget, amit pótolni, gyógyítani kell. Lehetséges ez? Az embernek ez lehetetlen, de Istennek minden lehetséges”¹⁸, fejezi be a Vigilia körkérdésére adott válaszát *Aszalós János*, a mesterséges intelligencia kutatója, szentferenci szellemben (Béke, 2007). Isten bohóca arra kéri istent, hadd lehessen a megbékélés eszköze (más fordításban csatornája).¹⁹ Bármennyire is komolyan kell vennünk a bűnt, megbocsátásában helye és szerepe lehet a derűnek, a humornak és az iróniának, ugyanis Istenen kívül bármit is halálosan komolyan venni: bálványimádás. *Schanda Balázs* jogász a körkérdésre válaszolva nagy örömmre ezt írja: „Mi előzheti meg bajt? Hogyan lehet gyógyítani a sebeket? Nem önfeladással. Nem az igazság elárulásával, alkuba bocsátásával. Nem kitérve a konfliktusok elől. Nem a kívülálló cinizmusával. Mégis humorral, résztvevő iróniával. Az ironia, az igazi humor megbocsátó.” (Béke, 2007:36). És más, olykor radikális új nézőpontból láttatja a kibogozhatatlannak tűnő ügyeket.

Az alkalmazandó stratégia meghatározó eleme az a jézusi magatartás, melyet a számai asszonnyal szemben tanúsított. Minden szokást, szabályt felülírva bensőséges beszélgetésbe elegyedett hívő zsidó létére egy pogány számaival, férfi létére egy nővel, szent létére egy bűnösrel²⁰, és olyan dolgokról nyilatkozott, melyeket még tanítványainak sem tárt fel. Tehát nem egyszerűen csak megbocsátott, hanem – *Hamvas* szavaival – kinyíltak egymás előtt és megérintették egymást, fedetlenek lettek és egymást átvilágították. Megtörtént a Másik másságának átölelése (Dániel, 2007). Természetesen erre a technikára mi ugyanilyen alapon mi nem lehetünk képesek (mint Krisztus-követők sem), illetve felhatalmazottak.

„Jézus tanítása és példája világos”, szögezi le Nemeshegyi Péter, majd megkérdezi: „A keresztények a történelem folyamán követték-e?”, aztán szomorúan válaszol: „Bizony, alig.” (Nemeshegyi, 2008). A körkérdésre válaszolók közül többen óhajtják, vagy éppen követelik, hogy a keresztények bocsássanak meg önmagunknak és másoknak Krisztus irgalmával, és akkor újjászülethetnének és újjászülethetne az ország, hogy a keresztények mutassanak szenvedélyes és elkötelezett érdeklődést a másik iránt, hogy a történelmi egyházak vállaljanak szerepet társadalmunk anomias állapotának orvoslásában, hogy az egyházak és a keresztény értelmiség mainál jóval erősebb és hatékonyabb küldetést vállaljon a béke, bocsánat, megbocsátás evangéliumi eszményeinek előtérbe helyezésével. Úgy vélem, hogy tudatosítani kellene, hogy az egyházak nem egyszerűen hasznos elemei és alrendszerei a társadalomnak, hanem kontrasztjai is, vagy ahogy H. Büchele nevezi: kontraszt-társadalmi (Büchele, 1991:298). Ezek olyan sajátos értékekkel emelkedhetnek ki a többi társadalmi alrendszer, szubkultúra és csoport és réteg közül, mint a hit, remény és szeretet, valamint a szeretetgyakorlás olyan módjai, mint a gyógyítás, a könyörület, a megbocsátás, olyan klasszikus (arisztotelészi-szenttamási) erényekkel, mint az okosság, igazságosság, bátorság és mértékletesség. Mindez együtt egyszerre élesztője és megújítója, ugyanakkor kontrasztja,

¹⁸ Mk 10.27.

¹⁹ Uram, tégy a béke eszközévé, / hogy szeretetet vigyek oda, ahol gyűlölet van, / hogy megbocsássak, ahol megbántás van, / hogy egyesítsek, ahol széthúzás van, / hogy igazságot hozzak oda, ahol tévedés van, hogy fényt vigyek oda, ahol sötétség van, / hogy örömet vigyek oda, ahol szomorúság van. / Nem azért, hogy vigasztalódjak, hanem hogy vigasztaljak, / nem azért, hogy megértsenek, hanem hogy megértsek, nem azért, hogy szeressenek, hanem, hogy szeressek; / mert amikor adunk, kapunk, / amikor megbocsátunk, bocsánatot nyerünk, / amikor meghalunk, új életet nyerünk.

²⁰ Ez esetben ugyan az asszonynak közvetlenül Jézussal szemben nem volt vétke, Jézusnak isteni mivoltában volt megbocsátani valója, csaknem mind ilyen.

oppozíciója az egész társadalomnak. A keresztény kontraszt-társadalom nem valami evilági messianizmus, nem közösségi kostantinizmus, nem az állam helyében lépő teokrácia (khomeinizmus), de nem is a társadalomból kivonulók remetesége, zárványa. Ők a „nézzétek, mennyire szeretik egymást” és a föld sója szerepében és szellemében a radikális változtatás igényével lép föl, de nem a „holnapra megforgatjuk az egész világot” forradalmi gőgjével, hanem beérik azzal, hogy az elsődleges szociális rendszerek jobbításán keresztül akár az össztársadalmi változásnak is kezdeményező és mintái lehetnek. Annyiban forradalmi (és nem egyszerűen evolutív), hogy utópia-horizontja van, és annyiban evolutív és, ha tetszik, konzervatív, hogy nem nulláról, hanem meglévő pozitívumokból indul ki. A kontraszt-jelleg másik sajátossága egy olyan ethosz, mely nem az előre megadott elveket és normákat helyezi előtérbe, hanem lényegét az alkotó cselekvés, vagy ahogyan H. Büchele nevezi, az alkotó etika alkotja, amelyben a helyzet, a lehetőségek, a célok, az eszközök, a következmények, az eljárások, a döntések és megvalósítás egyaránt fontos elemek. Erre a lehetőségre(!) vonatkozik az „elérkezett az Isten országa”²¹, az „Isten országa már köztetek van”²² és hasonló jézusi megnyilatkozások sorozata.

Taktikája nem a kisebbik rossz, hanem a viszonylag jobb, és ezt a cél szolgálva keresi a másokkal való egységet a közös mag, a legnagyobb közös osztó jegyében. Ennek az egységkeresésnek egyik legfontosabb és leghatásosabb megnyilvánulása lehetne a párbeszéd²³, a megbocsátás, a megbékélés és a kiengesztelődés. Egy ilyen módon működő, ahogyan Fabiny Tamás nevezi: *ecclesia coolquensre* Öt párbeszéd (2008:34), vagyis „beszélgető” egyházra²⁴ igaz lenne az – ami ma még csak vágy –, hogy nincsen hasonló fórum az egész világon, ahol az egykori ellenségek ekkora eséllyel képesek megtanulni egymás felé fordulni.

Felhasznált művek:

„A nagy kiengesztelődés napja”: Interjú ifj Fabiny Tiborral (2007) In: *Evangelikus élet*, 2007. jún. 3.

Arend, Hannah (1959) *The Human Condition*. Garden. Doubleday

Béke, bocsánat és kiengesztelődés: a Vigilia körkérdése (2007) In: *Vigilia*. 12. sz

Büchele, Herwig (1991) *Keresztény hit és politikai ész*. Luzern, Budapest, Egyházforum

Cs. Szabó László (2008) *Római muzsika*. Mikes International. Hága.

Dániel Csoport (2007) *Kiengesztelődés*. In: www.danielcsoport.hu/news.php?extend.110

Emlékezet és kiengesztelődés. Az egyház és a múlt bűnei (2000) Nemzetközi Teológiai bizottság. In: www.katolikus.hu/roma/emlkieng.html

Enright, Robert D., North, Joanna szerk (1998) *Exploring Forgiveness* Madison (WI), University of Wisconsin Press.

Favazza, Joseph A (2002) A kiengesztelődés a teológiai és a politikai gyakorlat határán. In: *Studia Universitas, Theologia Catholica Latina*, XVVII. I. 2002.

²¹ Mk 1,15

²² Lk 17,21.

²³ Legyünk beszélgető és imádkozó, és ne mellébeszélő és üresen társalgó egyház, javasolja Ifj. Fabiny Tibor (Fabiny, 2007), aki igen károsnak tartja a konzervatív és liberális társadalmi, teológiai, egyházi megosztottságot, abban a hiszemben, hogy vannak jó és rossz konzervatívok, mint ahogyan jó és rossz liberálisok, de a jók mindig megtalálják egymást.

²⁴ Majd így folytatja: „Az egyházaknak tényleg nagy feladata és lehetősége, esélye lenne az, hogy a közelmúlt eseményeinek, bűneinek, hibáinak, torzulásainak a feldolgozását talán sokkal bátrabban és önkritikusabban megtehetné, mint más közösség (Öt párbeszéd, 2008:38)

Hamvas Béla (1992) Kiengesztelődés In: *Patmosz II.* Bp. Életünk Könyvek
Kamarás István (1992) *Júdások vagy Péterek?* Bp. Egyházforum.
Nagy Sarolta (2008) Ügynök-kérdés 2008-ban. In. *Egyházforum*, 5. sz. 12-14.,. old.
Nemeshegyi Péter (2008) Emlékezet és kiengesztelődés. In: *Vigilia*,. 8. sz.
Nyíri Tamás (2004) *Lelkünk démonai és angyalai.* Bp. Egyházforum.
Öt párbeszéd. (2008) Szerk: Galambos Ádám. Bp. Luther Kiadó.
Shriver, Jr. Donald W. (1995) *An ethic For Enemies.* New York, Oxford University Press